

редбачити, чи є можливим повернення тієї психологічно-емоційної стабільності особи, яка мала місце до завдання шкоди. Специфіка юридичної особи полягає у тому, що в процесі її діяльності поєднуються два таких фактори: непередбачуваність можливості повернення економічної стабільності підприємства та непередбачуваність можливості повернення «фізичної» складової юридичної особи до нормальної, адекватної, а головне – ефективної діяльності. Тобто в даному випадку необхідно враховувати й

психологічний фактор – психічний стан власників, працівників, управлінського апарату підприємства.

Отже, моральна шкода, завдана юридичній особі, має певну специфіку, обумовлену низкою факторів. Визначення обсягу завданої підприємству шкоди залежить від його організаційно-економічної структури. Тому напрямом подальших наукових розвідок, на нашу думку, має стати дослідження істотних умов, що визначають характер моральної (немайнової) шкоди, завданої юридичній особі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст.144.
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2009 року № 1 // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3.
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного суду України № 4 від 31 березня 1995 року // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2004. – № 11.
6. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : Лист Вищого Господарського суду України від 28 березня 2007 року № 01-8/184 // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 3.
7. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» : Лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року № 35-13/797 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К., 2004. – № 6. – 400 с.
8. Луспенік Д. Д. Деякі питання судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди за ЦК України / Д. Д. Луспенік // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2007. – № 4-5 (5-6). – С. 5-20.
9. Венгрия К. Сатисфакция души, или Как измерить глубину страданий? / К. Венгрия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://juriliga.ligazakon.ua/news/2012/11/12/76830.htm>.

УДК 347.421

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Розізнана І.В.,
здобувач

Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті досліджується сутність поняття «упущена вигода» в цивільному праві. Аналізуються доктринальні та нормативні джерела, встановлюються підходи до розуміння та правового регулювання цього поняття. Автор аналізує судову практику та робить висновок про зміст упущеної вигоди. Обґрунтовано ознаки упущеної вигоди. Звернено увагу на сутність поняття «відшкодування упущеної вигоди».

Ключові слова: збитки, упущена вигода, шкода, неодержаний прибуток, доходи, втрати.

Розізнана І.В. / ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ УПУЩЕННОЙ ВЫГОДЫ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ / Институт законодательства Верховной Рады Украины, Украина

В статье исследуется сущность понятия «упущенная выгода» в гражданском праве. Анализируются доктринальные и нормативные источники, устанавливаются подходы к пониманию и правовому регулированию этого понятия. Автор анализирует судебную практику и делает вывод о содержании упущенной выгоды. Обосновывает признаки упущенной выгоды. В работе обращается внимание на сущность понятия «возмещение упущенной выгоды».

Ключевые слова: убытки, упущенная выгода, ущерб, неполученную прибыль, доходы, потери.

Roziznana I.V. / CONCEPT AND SIGNS OF LOST PROFIT IN CIVIL LAW / Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Ukraine

The paper investigates the essence of the concept «lost profits» in civil law. The doctrinal and normative sources and establishing approaches to understanding and legal regulation of this concept are analysed. The author also is analyzed the jurisprudence and concludes Content «lost profits». Reasonably signs of lost profits. There is the attention to the essence of the concept of «compensation for loss of profits».

Summarizing the analysis of the research of «lost profits» based reservations concerning the definition of actual damages, it should be noted that this concept should be determined through the value property benefits a person would receive if it were subjective civil right or interest were not affected, unrecognized or disputed. The exeptional features of this term are:

1. property benefits that constitute the profits, is likely not obtained at the time of the request for reimbursement;
2. such property benefit is predictable and realistic;
3. party who did not get lost profits, aware of the possibility of actual receipt and guaranteed and certainly counting on their size.

Talking about compensation for loss of profit must be said that this is a measure of civil liability, which is used to protect affected unrecognized and disputed rights and is refunding the cost of property offender benefits that the injured person would get if it were subjective civil rights were not violated, unrecognized or disputed.

Thus the compensation of lost profits than the rules established for damages is subject to the following two principles:

1. party, which suffered damage in the form of profits, in order to redress the latter must prove that it has made a real cooking and took steps to receive them (acquired rights claims, committed under contracts received guarantees for obtaining certain benefits);
2. party, which suffered damage in the form of lost profits, has taken steps to reduce the size of the losses.

Key words: loss , loss of profit , damage, harm, income, losses.

Поняття упущеної вигоди загалом не є новим у цивільному праві. Так, відповідно до чинного ЦК України воно включає доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦК України). На відміну від реальних збитків, фактичну вартість яких можна виявити на основі оцінки прямих майнових втрат, завданих особі, упущена вигода пов'язана із тим «приростом», збільшенням її майнової сфери, якого можна було б очікувати за звичайних обставин, якби ці обставини не були порушені неправомірною поведінкою боржника. Відомо також, що подібне регулювання цих відносин містить також і ГК України. У господарському законодавстві цей термін називається «втрачена вигода» і кваліфікується як неодержаний прибуток, на який сторона, що зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною (абз. 4 ч. 1 ст. 225 ГК України).

Потрібно відзначити, що термінологічно поняття упущеної вигоди за ЦК України та ГК України не співпадають. У літературі уже відзначались відмінності, які закладені у «цивільстичному» та «господарницькому» підходах до визначення цього поняття та їх наслідках для правозастосовчої практики. Зокрема, було висловлено такі думки: «розробники ГК припустилися істотної суперечності, розуміючи в ст. 224 під втраченою вигодою не одержаний управненою стороною «доходи», а в ст. 225 – «неодержаний прибуток», оскільки в податковому законодавстві дохід і прибуток мають різне значення» [1, с. 239]. На відмінність понять «прибуток» і «дохід» вказує також вітчизняний дослідник питань відшкодування збитків І. Подколзін [2, с. 63]. Крім цього, у своїй роботі названий автор критикує підхід Вищого господарського суду України, викладений у інформаційному листі від 07.04.2008 р. № 01-8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» [3] в частині підходів до зарахування в склад збитків майбутніх витрат та вирішення питання про упущену вигоду, про що йтиметься далі.

Не вдаючись до суто прикладного аналізу упущеної вигоди, опираючись на міжнародний та зарубіжний досвід та судову практику, спробуємо сформулювати власне бачення цього елементу збитків. Адже на сьогодні у доктрині так і немає єдиного чіткого бачення цього елементу збитків. Крім цього, низка проблем подекуди виникає і у правозастосовчій практиці при вирішенні спорів. Сказаним визначається мета і завдання статті.

Передусім потрібно відмітити, що змістовного дослідження питань упущеної вигоди у вітчизняній цивільстиці наразі немає. Разом з тим, в контексті збитків та їх складу дослідження цього поняття торкались такі автори як В.П. Грибанов, М.М. Агарков, О.С. Іоффе, Я.М. Шевченко, В.В. Луць, І.В. Подколзін, Т.Є. Крисань та інші. З початку 90-х тематика збитків стала доволі актуальною. З'явилися монографічні та дисертаційні дослідження з цієї та суміжної проблематики, однак питання упущеної вигоди, так і не стало предметом самостійних наукових досліджень. Разом з тим, в сучасних умовах проблема розуміння упущеної вигоди значно ускладнюється, що обумовлено розмаїттям підприємницької діяльності та широкими можливостями учасників цивільного обороту в одержанні різноманітних форм доходів.

Слід зазначити, що на сьогодні ні в законодавстві, ні в судовій практиці, ні в теорії не склалося єдиного поняття упущеної вигоди (неодержаного прибутку за змістом ГК України). Так само немає відповіді на питання, що воно в себе включає, а від цього залежить, в тому числі, і розробка методики обчислення упущеної вигоди (визначення розміру упущеної вигоди і її доведення). Крім того, і в законодавстві, і в доктрині термін «упущена вигода», як правило, вживається як поняття, тотожне терміну «неодержані доходи». Крім згаданого уже ГК України наве-

демо ще одне визначення, яке міститься у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4], де упущена вигода визначається як дохід або прибуток, який міг би одержати суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в разі здійснення зовнішньоекономічної операції і який він не одержав внаслідок дії обставин, що не залежать від нього, якщо розмір його передбачуваного доходу або прибутку можна обґрунтувати. Висловлювалася думка, що поняття «упущена вигода» є складовою частиною «очікуваних доходів», також як і поняття «неодержані доходи», при цьому упущена вигода характеризується короткочасністю і швидкістю отримання доходу, викликаного кон'юнктурою ринку, в тому числі зміною курсів валют, ставок рефінансування Національного Банку України тощо, а неодержані доходи включають запланований прибуток, одержуваний, як правило, незалежно від зміни ситуації в цивільному обороті. На підтвердження сказаного наведемо кілька визначень упущеної вигоди, які використовуються у чинному законодавстві.

Вбачається, що аналіз досліджуваного поняття слід проводити з урахуванням того, що складає сутність «упущеної вигоди», її серцевину. Для цього спробуємо проаналізувати її зміст відповідно до міжнародних актів, у яких утілено багаторічний досвід позитивного регулювання упущеної вигоди у різних правових традиціях. Так згідно з Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі продажу 1980 р. в структурі збитків за ст. 74 Конвенції виділяються:

1. Прямі збитки від невиконання договору (non-performance loss / damage) – ключовий і найбільш очевидний елемент збитків. За своєю суттю, вони являють собою те, чого постраждала сторона позбулася через порушення договору – так званий benefit of the bargain.

2. Побічні збитки (incidental loss) – додаткові витрати, які постраждала сторона понесла, зважаючи на необхідність запобігання посилюванню ситуації і заподіяння їй більшої шкоди. До збитків такого характеру належать, наприклад, витрати продавця на транспортування товару, від якого неправомірно відмовився покупець; витрати покупця з перевезення та зберігання товару, який був поставлений неякісним; витрати покупця на експертизу неякісного товару і т.д. Такі витрати можуть бути понесені і до підписання договору.

3. Непрямі збитки (consequential loss) – інші збитки у формі зменшення майна постраждалої сторони, які вона зазнала з причин, не пов'язаних безпосередньо з невиконанням договору. Зазвичай до них відносяться:

- видатки на виконання зобов'язань перед третіми особами, викликані порушенням договору. Наприклад, покупець товару вже перепродав його третій особі, і тепер, після того як товар не був поставлений вчасно, повинен виплатити третій особі збитки та пеню, зумовлені неможливістю поставки перепроданого товару. Сюди також відноситься збиток покупця, пов'язаний з необхідністю відкликання перепроданого товару у його клієнтів;

- шкода, завдана діловій репутації покупця, який не зміг виконати свої зобов'язання перед третіми особами через порушення договору продавцем (хоча довести такий збиток може бути досить складно;

- шкода, завдана майну самого покупця у зв'язку з непоставкою товару – псування напівфабрикатів і компонентів від простою, втрата сировини тощо;

- штрафи на користь державних органів, пов'язані з непоставкою товару або витрати на знищення неякісного товару за приписом державних органів.

4. Упущена вигода (lost profit) включає будь-яке передбачуване збільшення активів сторони, яке не сталося з причини порушення договору другою стороною.

Упущена вигода у практиці застосування Віденської конвенції виникає з багатьох підстав. Наприклад, коли продавець невчасно поставив товар, а покупець внаслідок

прострочення поставки вимушений був відстрочити укладення договору, пов'язаного з подальшим перепродажем товару; або ж прострочення поставки суттєво вплинуло на виробничий процес, завантаження виробничих потужностей тощо. Також підставою для відшкодування упущеної вигоди буде втрата покупцем можливості заробити запланований прибуток у разі втрати субпокупців, які придбали товар за нижчими цінами у іншому місці через те, що товар не був вчасно поставлений. Усі наведені приклади упущеної вигоди були пов'язані із відшкодуванням збитків на основі причинно-наслідкового зв'язку, передбачуваності, пом'якшення та застосовуваних норм доказування про що йтиметься далі у роботі. Часто підставою для відшкодування упущеної вигоди є втрата покупців, ринків, партнерів по бізнесу тощо. З наведених випадків видно, що підставою для відшкодування упущеної вигоди є не лише чисто грошові втрати, але й інші, часто нематеріальні втрати, які тим не менше зумовлюють настання майнових втрат, які можуть бути обраховані в грошовій формі.

Підсумовуючи, слід відзначити, що за змістом Конвенції, упущена вигода (loss of profit) пов'язана з будь-яким очікуваним приростом активів потерпілої сторони (переважно покупця), який би вона могла отримати, якби її право не було порушено невиконанням договору (breach the contract).

Потрібно сказати, що упущена вигода займає центральне місце в структурі збитків не тільки згідно міжнародних актів, але й в законодавствах зарубіжних країн. Більшість країн континентальної Європи, Північної та Південної Америки містять положення про упущену вигоду схожі до тих, які наведені у Конвенції та Принципах УНІДРУА 2010. І це не випадково, адже названі документи є результатом уніфікації, примирення континентальних та англо-американських правопорядків.

Таким чином, з наведеного аналізу можна зробити висновок про те, що упущена вигода пов'язується із майновими втратами, сутність яких зводиться не до того, що це – «доходи», чи «прибуток», чи «вигода», «втрачена» чи «упущена», а до того, що ці майнові втрати могли б бути отримані, але не отримані саме у зв'язку із порушенням, невизнанням або оспоруванням її суб'єктивних цивільних прав або інтересів. Таким чином, реальний, передбачуваний та очікуваний характер майнового приросту у поєднанні із вказівкою на вірогідність його отримання є тими властивостями, які дозволяють відмежувати упущену вигоду від реальної шкоди.

Оцінюючи у зв'язку з цим існуючу в ЦК України легальну дефініцію упущеної вигоди, потрібно відмітити, що крім названих критеріїв реальності та вірогідності вона оперує, ще однією умовою отримання доходів – за звичайних обставин. Критерій звичайних обставин, безумовно, має оціночний характер і з урахуванням конкретних обставин він може як зіграти на користь сторони, яка заявляє про відшкодування її упущеної вигоди, коли така сторона є не зовсім успішним підприємцем і її прибутки часто мають від'ємний характер. Натомість у випадку, коли бізнес динамічно розвивається і за кожною операцією стоїть грамотно продуманий бізнес-план, який дозволяє отримати максимальний економічний ефект від кожної трансакції вказівка на звичайні обставини може лише применшити розмір упущеної вигоди, на яку може претендувати такий підприємець. Не випадково ряд науковців висловлюють доволі критичне ставлення до такого критерію. Так, В.В. Васькин, стверджує, що неотримані доходи, отримані особою при «звичайних умовах» не можуть включатися в структуру збитків так як «звичайні умови обороту» – це фактори, які не знаходяться у причинному зв'язку із відносинами сторін. Такі умови автор називає «встановленим законом максимумом» («потолком») як самого обороту, так і прибутку» [5, с. 117]. Аналогічної думки дотримується також і А. Бризгалін [6, с. 45]. З цього приводу потрібно погодитися з думкою М.С. Малєїна, який відзначав,

що неотриманий прибуток заснований на співвідношенні можливості та дійсності, тому при розрахунку упущеної вигоди потрібно засновуватись не на загальних середньозважених критеріях перетворення комерційної можливості в реальність (прибуток), а виходити з конкретних обставин справи [7, с. 93]. Дійсно, якщо засновуватись на принципі повного відшкодування шкоди, то такі узагальнені критерії упущеної вигоди, засновані на «постаті певного середнього підприємця» [8, с. 39], жодним чином не дозволяють говорити про повне відшкодування та відновлення потерпілої особи до стану, у якому б вона опинилась, якби умови договору були виконані. Безперечно така ситуація не узгоджується з принципом повного відшкодування шкоди, а тому в законодавстві слід зробити уточнення у цій частині. Вбачається, що формулювання повинно містити вказівку на конкретні обставини і навіть більше – можливі приготування, які зробила сторона у зв'язку із очікуваним майновим приростом. Для цього основоположним критерієм повинен стати принцип відображення у ч. 4 ст. 623 ЦК України: «При визначенні неотриманих доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання». Суд в силу закону повинен враховувати названі заходи, так як вони є індикатором можливості реального отримання доходів. Саме на це звертає увагу Вищий господарський суд України, приводячи як приклад одну зі справ [9].

Разом з тим з метою вдосконалення чинного законодавства вбачається, що ч. 3 ст. 623 ЦК України слід розширити в частині врахування при відшкодуванні упущеної вигоди не тільки заходів, вжитих кредитором щодо її одержання, але й вказівки на приготування, зроблені з цією метою. Адже вбачається, що поняття «захід» та «приготування» дещо відрізняються за змістом. Так, формулювання «вжити заходів щодо одержання доходів» передбачає вчинення активних дій у напрямку одержання конкретних вигод від виконання договірних зобов'язань. В той час як приготування, може значно виходити за обсяг виконуваних зобов'язань за конкретним договором, однак за своєю природою воно пов'язане із очікуваним майновим приростом. Крім цього, вбачається, що приготування більше стосуються сфери господарювання, тоді як заходи пов'язані із організаційними, формальними діями, спрямованими на укладення договорів, підготовкою бухгалтерських документів, обміном листами з покупцями тощо.

У зв'язку із застосуванням названого критерію, тим не менш, виникає два питання: по-перше, що слід рахувати як заходи, які достатньо переконливо підтверджують реальність отримання доходів. Адже до таких заходів можна віднести докази того, що у особи наявні виробничі потужності, зроблені певні приготування для отримання непоставленого товару, підготовлена тара тощо. Однак практика йде тим шляхом, що під такими приготуваннями розглядаються дії у вигляді укладених договорів про подальшу реалізацію товару, здачу об'єкта в експлуатацію, наявність комерційних пропозицій та/або отримання позитивних відповідей на них тощо. Разом з тим, сам по собі факт укладення договорів чи наявність переписки, ще не свідчить про наявність права на відшкодування упущеної вигоди. Доведенню підлягає факт реального отримання майнових вигод, тобто наявність права вимоги, що знайшло відображення у ряді справ [10].

По-друге, введення критерію «захід приготування» породжує проблему відмежування таких заходів від заходів, спрямованих на зменшення збитків. Очевидно, що критерієм поділу є те, що заходи з приготування до отримання доходу вчиняються переважно в умовах нормальної динаміки договірних відносин, за відсутності порушення зобов'язань сторін. Натомість заходи щодо зменшення наслідків договірного порушення здійснюються в умовах, коли порушення зобов'язань уже сталося або ж ймовірність його настання є очевидною для сторони.

Підсумовуючи проведений аналіз поняття «упущена вигода», з урахуванням застережень, які стосувались визначення реальних збитків, слід відмітити, що це поняття потрібно визначати через вартість майнових вигод, які особа могла б отримати, якби її суб'єктивне цивільне право чи інтерес не були порушені, невизнані чи оспорені.

Застосування узагальненого терміну «вигоди» (profits) зумовлено практичною доцільністю з тим, щоб уникнути труднощів при визначенні розміру упущеної вигоди про що йтиметься далі у роботі. У випадку ж застосування економічних понять «доходи» (earnings), «прибуток» (benefit), які різняться за своєю природою, складнощі неодмінно виникнуть, що й має місце наразі у правозастосовчій практиці і на що неодноразово вказувалося в юридичній літературі. Крім цього, практика використання названого терміну була досить поширеною у дореволюційному праві, де упущена вигода тлумачилась як «визначені вигоди й інтерес в розумінні римського *causa rei*» [11, с. 396]. *Causa rei*, як відомо, стосувалося випадків, коли все те, що належить юридично, може бути зараховано до об'єкта права, відновлення якого вимагається в судовому порядку, тобто йдеться не тільки про саму річ, але й про увесь пов'язаний із нею інтерес – все, що з нею повинно бути відновлене [12, с. 69].

Поряд з цим варто виділити також ознаки упущеної вигоди, які виділяють її у структурі збитків. На наш погляд, до останніх належать такі властивості:

1. майнові вигоди, які складають зміст упущеної вигоди, є ймовірними, не отриманими на момент вимоги про їх відшкодування;

2. такі майнові вигоди є передбачуваними та реальними;

3. сторона, яка не отримала упущену вигоду, знала про фактичну можливість її отримання та гарантовано і безумовно розраховувала на її розмір.

Щодо відшкодування збитків (упущеної вигоди) як динаміки цивільно-правових відносин, слід відмітити, що в такому сенсі воно виконує різноманітні функції, однак найбільш головна спрямована на захист цивільних прав та інтересів, що власне визначено ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України, де відшкодування збитків визначено як один зі способів захисту. У цьому контексті варто звернути увагу на особливе місце відшкодування збитків у системі перерахованих у ст. 16 ЦК та інших можливих цивільно-правових способів захисту порушених майнових прав, що проявляється, у тому, що позов про відшкодування збитків може бути як самостійним способом захисту, так і супроводжувати будь-який інший спосіб захисту, тобто бути додатковим до іншого основного позовного способу захисту порушеного права, супроводжуваного заподіянням збитків [2, с. 30]. При цьому слід зробити суттєве застереження, що «відшкодування збитків» є не тільки способом захисту цивільних прав та інтересів, але й заходом цивільно-правової відповідальності, що підтверджується

не лише доктринальними напрацюваннями [13, с. 29], а й положеннями ст. ст. 614, 617, 618, 623, 661, 858, ЦК України та ін.

Щодо застосування відшкодування упущеної вигоди судова практика свідчить, що в більшості випадків воно формулюється як додаткова вимога, звернена до суду поряд з головною – відшкодування реальних збитків, і у такому разі вимога про відшкодування упущеної вигоди має додатковий характер. Це зумовлено тим, що завдання втрат у формі упущеної вигоди в режимі договірної відповідальності у більшості випадків пов'язано із існуванням реальних збитків, які ніби передують упущеній вигоді. Разом з тим в окремих випадках суди при задоволенні вимог змішують поняття «реальних збитків» та «упущеної вигоди» [14].

Крім того, в ряді випадків упущена вигода може бути самостійною вимогою, яка є єдиним шкідливим наслідком невиконаного договірних зобов'язання, або ж навіть якщо і не єдиним, але позивач здійснюючи своє право на захист вирішив заявляти вимогу тільки в межах відшкодування упущеної вигоди.

Таким чином, слід зробити висновок про те, що відшкодування упущеної вигоди – це захід цивільно-правової відповідальності, який застосовується з метою захисту порушених, невизнаних та оспорених прав та полягає у відшкодуванні правопорушником вартості майнових вигод, які потерпіла особа могла б отримати, якби її суб'єктивне цивільне право не було порушене, невизнане чи оспорене.

В практиці може цілком існувати як самостійний спосіб захисту та як міра цивільно-правової відповідальності, оскільки у цьому випадку, будучи складовою більш загального поняття «збитки», на відшкодування упущеної вигоди повністю поширюються нормативні положення про відшкодування збитків, якщо законом або договором не встановлено інше. Так, в більшості випадків в чинному цивільному законодавстві у разі порушення договірних зобов'язань встановлюється відповідальність у формі відшкодування збитків, без деталізації щодо виду збитків (ст.ст. 231, 850, 879 ЦК України та ін.). Разом з тим, в ряді статей має місце уточнення щодо виду збитків, які підлягають відшкодуванню: лише реальних (ст.ст. 900, 951, 988 ЦК України); лише упущеної вигоди (ст.ст. 1043 ЦК України).

При цьому відшкодування упущеної вигоди, крім правил, встановлених для відшкодування збитків, підпорядковане таким двом принципам:

1. сторона, якій завдано збитків у вигляді упущеної вигоди, з метою відшкодування останньої повинна довести, що вона здійснила реальні приготування та вжила заходів до її отримання (набула прав вимоги, зобов'язалась за договорами, отримала гарантії забезпечення щодо отримання певних вигод);

2. сторона, якій завдано збитків у вигляді упущеної вигоди, вжила заходів до зменшення розміру збитків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бервено С. М. Проблеми договірному праву України : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.03 / Сергій Миколайович Бервено. – К., 2006. – 440 с.
2. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ігор Васильович Подколзін. – К., 2009. – 194 с.
3. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : лист Вищого господарського суду України від 07 квітня 2008 року № 01-8/211 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08
4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959–XIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
5. Васькин В. В. Возмещение реального вреда и упущенной выгоды / В. В. Васькин // Хозяйство и право. – 1994. – № 3. – С. 116-119.
6. Брызгалин А. Принципиальные вопросы возмещения убытков в виде упущенной выгоды / А. Брызгалин // Хозяйство и право. – 1994. – № 5. – С. 43-48.
7. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Малейн Н. С. ; Отв. ред. : Лаптев В. В. – М. : Наука, 1968. – 207 с.
8. Евтеев В. С. Возмещение убытков как вид ответственности в коммерческой деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Евтеев Владимир Сергеевич. – М., 2002. – 204 с.
9. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства у справах, в яких заявлено вимоги про відшкодування збитків: лист Вищого господарського суду від 14 січня 2014 року № 01-06/20/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0020600-14>

10. Рішення Апеляційного суду Київської області від 25 вересня 2013 року № 2-4820/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33816206>
11. Русское гражданское право. В 2-х частях : По исправленному и дополненному 8-му изданию, 1902 г. Ч. 2 / Мейер Д.И.; Редкол. : Ем В. С., Козлова Н. В., Корнеев С. М., Кулагина Е. В., Панкратов П. А., Суханов Е. А. – М. : Статут, 1997. – 616 с.
12. Дормидонтов Г. Ф. Система римского права. / Г. Ф. Дормидонтов. Общая часть. – Казань, Типо-литография Императорского Университета, 1910. – 272 с.
13. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому гражданскому праву (теоретические проблемы) / О. Э. Лейст. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1981. – 129 с.
14. Постанова Вищого господарського суду України у справі від 27 лютого 2007 року № 26/364-06-7668 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_1518174.html